

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 1002 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeovich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeve Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Kursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Mamlakatimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шухратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafvna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellashtirish	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Saidisultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	
A comparative analysis of investment risk management in the non-profit sector	583
Rakhimov Shoxrux Abduqaxxor O'g'li, Muhamad Arief Ramdhany	
Роль налога на доходы физических лиц в формировании бюджета узбекистана.....	587
Наврозова Фарогахон	

Принцип работы электронных денег в форме электронных кошельков в банковском секторе	592
Ширинова Шохсанам Собир кизи	
Дальнейшее повышение эффективности деятельности постов удаленного электронного декларирования путем преобразования их структуры и алгоритма взаимодействия	598
Вахидова Феруза Алимовна	
Ishbilarmonlik muhitining mohiyati hamda uni baholashning zamonaviy usullari	603
Majidov Faxriddin Abdurazzok o'g'li	
Davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	609
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznes subyektlari faoliyatining ahamiyati	614
Ismoilov Narimonjon No'monjon o'g'li	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	619
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Telekommunikatsiya sanoatining rivojlanish tendensiyalari	625
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
O'zbekistonda xizmatlar sohasi va uning amaldagi holati tahlili	631
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlari tahlili	637
Raximova Mohinur Dilshod qizi	
OTMlarining ta'lim faoliyatini boshqarish jarayonida qo'llaniladigan innovatsion shakl va metodlar	645
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashda moliyaviy modellashtirishning muhim jihatlari	651
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich, Zokirova Feruza Farxod qizi	
Internal factors influencing the competitiveness of the textile industry	657
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Mamlakatimiz tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholash dolzarbligi	662
Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich, Baltabaev Maxmud Toshpo'latovich	
Xalqaro bozordagi eng katta birlashish va sotib olish (m&a) opertsiyalari bo'yicha tahlili	667
Ahamdjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li	
The impact of markets for innovative banking products on the economy	675
Abdurakhimova Dilara Karimovna	
Increasing the effectiveness of using marketing tools in public transport	686
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, G'iyosidinov Boburbek Baxtiyor o'g'li, Wang Cheng	
E-commerce strategies for global market expansion	694
Allanazarova Dilnoza, Gulnora Abdurakhmanova, Vanessa Gaffar	
Chinese commercial banks experience in asset diversification	704
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Issues of greening the economy in ensuring sustainable economic growth	708
Nurmetova Muyassar Jumanazarovna	
“Риск-ориентированный надзор в банковском секторе узбекистана: актуальные практики и вызовы”	712
Суюнов Жасур Бозорович	
Рейтинг устойчивости субъектов предпринимательства: некоторые теоретические и практические аспекты	715
Исроилов Баходир Ибрагимович, Ibragimov Boburshoh Boxodir ugli	

Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish amaliyotini takomillashtirish yo'llari.....	718
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
O'zbekistonda moliyaviy razvedka xizmati faoliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	725
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li, G'aniyev Samariddin Murodullo o'g'li	
Передовые методы сбора данных для точных маркетинговых исследований	730
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Budjet tashkilotlarida ichki auditni tashkil etish va uning uslubiyotini takomillashtirish.....	733
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda logistikaning nazariy va uslubiy asoslari.....	740
Mirzanova Nozima Maratovna	
Tijorat banklarining transformatsiyalash jarayonlarini masofaviy bank xizmat turlari orqali rivojlantirish	744
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi	
Budjet daromadlarini shakllantirishning xorij tajribasi	748
Saipnazarov Shaylavbek Aktamovich	
Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar – o'zbekistonni yanada rivojlantirish strategiyasining tarbiyaviy omili.....	753
Gulxayo Samandarova Abdulkarim qizi	
Potential of vineyard tourism in Cappadocia region	761
Xashimova Shaxnoza Shuxrat qizi	
Aloqa xizmatlarini ko'rsatishning bugungi muammo va yechimlari.....	767
Shirinova Gulnoza Xudoyor qizi	
Mamlakatlarga xos xatarlarni baholash metodologiyalari tahlili	771
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Tijorat banklarida faktoring operatsiyalariga ta'sir qiluvchi omillarning empirik tahlili	779
Usmonov Farrux Farxodovich	
A Comprehensive Analysis between Entrepreneurship and Unemployment in Uzbekistan.....	787
Shomurodov Tokhir Boymurod ugli, Rakhmonov Bekzod Sharibjon ugli, Kuziyeva Gulnoza Rashidovna	
English language competency as a catalyst for promoting sustainable development education in economics programs	792
Askarova Feruza Abdullaevna	
O'zbekiston misolida inson kapitali va tadqiqotlar boshqaruvini tadqiq qilish.....	798
Abdullayev Baxodir	
The role of insurance enterprises in securing global maritime trade.....	804
Sohibjamol Abirkulova	
Fond bozori orqali investitsiya faoliyatini moliyalashtirish yo'llari.....	809
Haydarov O'ral Axmadovich	
Bozor bahosi usullari asosida loyiha tannarxining bir qismi sifatida mehnat xarajatlarini hisoblashning iqtisodiy modeli.....	815
Suvonov Bekniyoz Baxtiyor o'g'li	
Анализ теоретического основы государственного внутреннего финансового аудита Республики Узбекистан.....	821
А.Нурниязов, Б. И. Исроилов	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda infratuzilmaning ahamiyati.....	829
Raxmonov Bekzod Sharibjon o'g'li, Shomurodov Tohir Boymurod o'g'li, Botirova Hulkan Olimjonovna	
Innovatsion biznesni rivojlantirishning nazariy jihatlari.....	836
M.E.Ostanova	
O'zbekiston respublikasi davlat budjeti daromadlarini o'rta muddatli prognozlash.....	841
Fayzullayev Doston Mahmud o'g'li	

Conceptual Foundations of Applying Public-Private Partnership Mechanisms in the Tourism Sector	847
Saidov Utkir Uralboyevich	
Tijorat banklarining likvidligini ta'minlashda xorij tajribasi.....	852
Sattorova Nasiba G'anijon qizi	
Sanoat tarmog'ini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini statistik baholash.....	856
To'rayeva Zilola Turg'unovna	
Tadbirkorlik faoliyatida mijozlar bilan barqaror aloqalarni o'rnatishda CRM strategiyalarining roli.....	860
Xalilova Nafisa Komilovna	
Ways to improve the efficiency of banking services in our country	863
Muminova Masuda Bakhtiyorovna	
Agrar sohada investitsion loyihalarni tutgan o'rni va o'ziga xos jihatlari.....	867
Utanov Bunyod Kuvandikovich	
Анализ тенденций развития инновационной деятельности свободных экономических зон узбекистана.....	872
Ачилова Ширин Шавкат кизи	
Korxonani boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari	880
Nazarov Sherzod Abdusattor o'g'li	
Роль акционерных обществ в национальной экономике: анализ вклада крупных акционерных обществ в валовой внутренний продукт Узбекистана, их роль в создании рабочих мест и осуществлении инновационной деятельности	884
Халекеева Зоя Пирниязовна, Эшов Алишер Ахтамович	
Investitsiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini shakllantirishning mohiyati va nazariy asoslari	888
Ashurov Azizbek Asqaraliyevich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarining ahamiyati	892
Xakimova Gulzora Jamshidovna	
Xorijiy mamlakatlar miqyosida elektron xizmatlarning rivojlanish tendensiyalari va ularning ko'rsatkichlari.....	896
Xudoyorova Mehrangiz	
Iqtisodiy o'sish samaradorligini ta'minlashda tabiiy va moliyaviy resurslardan unumli foydalanish masalalari.....	901
Xomidova Kamola G'olib qizi	
"Silk road stations" turizm rastalarini tashkil etish loyihasini amalga oshirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari	907
Suxrob Ramazonovich Bobokalonov	
Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda fond bozorining rolini oshirish mexanizmlari.....	916
Kamilova Iroda Xusnitdinovna	
Transport xizmatlari bozorini shakllantirish va rivojlantirishda ahamiyati	921
Muxtorova Indirabonu Yasharbek qizi	
Banklarda kredit operatsiyalari hisobi va tahlilini takomillashtirish yo'llari.....	927
G'olib Tashmanov, Hilolaoy Egamberdiyeva	
Innovatsion iqtisodiyotda telemeditsina xizmatlarini tashkil etishning zamonaviy shakllari.....	933
S.M. Raximova	
Marketing tadqiqotlarining iqtisodiy mazmuni, turlari va bozorni segmentlarga ajratish masalalari.....	937
Valiyeva Aziza	
G'allachilik klasterlarini shakllantirishning zarurati, bosqichlari va faoliyatining xususiyatlari.....	942
Ilmuratov Shavkat Maxsumovich	

Boshqaruv hisobi tizimida budjetlashtirishning nazariy-metodologik jihatlarlari	949
Urmanova Umida Xakimdjanoyna	
Пути обеспечения инвестиционной привлекательности коммерческих банков узбекистана на основе зарубежного опыта	954
Тилеумуратов Азамат Азатович	
Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	959
Ozatbekov Yusupxon Farhod o'g'li	
Mamlakatimizning eksport imkoniyatlari va muammolari.....	964
Ansabxon ZAKIROV	
Цифровизация и прогнозные параметры экспортного потенциала субъектов малого бизнеса	967
Мирзахаликов Бобир Бахтиёрович	
Зелёный энергопереход как фактор устойчивого развития энергетики Узбекистана.....	971
Юсупов Ёкуб Рустамович	
Модели и тенденции развития формирующихся финансовых рынков	978
Кадилова Хадича Тураевна	
Yashil iqtisodiyot xususiyatlari va rivojlanish omillari.....	983
Israilova Shoirat Turg'unovna	
Davlat moliyaviy nazorati organlarining samaradorligini oshirish yo'nalishlari.....	987
Zuparov Abzaljon Batirjonovich	
Методика расчета устойчивого развития предприятий тэк на основе сводных интегральных индексов.....	991
Г.Ж. Аллаева	
Chet mamlakatlar pensiya tizimining o'ziga xos xususiyatlari.....	995
Tursunov Zohidxo'ja Orifovich	

CHET MAMLAKATLAR PENSIYA TIZIMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Tursunov Zohidxo'ja Orifovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada xorijiy mamlakatlarda fuqarolar pensiya ta'minoti tizimining o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Mazkur mamlakatlardagi pensiya ta'minoti modellari, avlodlar birdamligiga asoslangan pensiya ta'minoti va jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimlari tahlil qilingan. Xususiy pensiya ta'minoti tizimining pensionerlarni ijtimoiy va moliyaviy qo'llab-quvvatlashdagi roli ochib berilgan. Pensiya yoshini oshirishni rag'batlantiruvchi omillar, belgilangan pensiya yoshi va uni oshirib borish sabablari yoritilgan. Tadqiqot natijalari asosida fuqarolar pensiya ta'minoti tizimini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pensiya, pensiya ta'minoti, pensiya ta'minoti tizimi, pensiya yoshi, ijtimoiy sug'urta badallari, pensiya modellari, bandlik, pensiya islohotlari, xususiy pensiya fondlari.

Abstract: The article reveals the specific features of the pension system of citizens in foreign countries. The models of pension provision in these countries, pension provision based on the solidarity of generations and pension provision systems that are accumulated have been analyzed. The role of the private pension system in social and financial support of pensioners is revealed. Factors encouraging the increase of the retirement age, the set retirement age and the reasons for its increase are highlighted. Based on the results of the research, a scientific proposal and practical recommendations aimed at the development of the citizen pension system were developed.

Key words: pension, pension provision, pension provision system, retirement age, social security contributions, pension models, employment, pension reforms, private pension funds.

Аннотация: В статье раскрываются особенности пенсионного обеспечения граждан в зарубежных странах. Проанализированы модели пенсионного обеспечения в этих странах, пенсионное обеспечение, основанное на солидарности поколений, и системы пенсионного обеспечения, которые являются накопительными. Раскрыта роль негосударственной пенсионной системы в социальной и материальной поддержке пенсионеров. Выделены факторы, способствующие повышению пенсионного возраста, установленный пенсионный возраст и причины его повышения. По результатам исследования разработаны научное предложение и практические рекомендации, направленные на развитие пенсионного обеспечения граждан.

Ключевые слова: пенсия, пенсионное обеспечение, система пенсионного обеспечения, пенсионный возраст, взносы социального страхования, пенсионные модели, занятость, пенсионные реформы, частные пенсионные фонды.

KIRISH

Jahonda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini moliyaviy va moddiy qo'llab-quvvatlashda pensiya ta'minoti hal qiluvchi rollardan biri sifatida qaraladi. Jahon Banki (World Bank), Xalqaro Mehnat Tashkiloti (International Labour Organization), Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bolalar jamg'armasi (United Nations International Children's Emergency Fund) ma'lumotlariga ko'ra, "ko'pgina mamlakatlarda ijtimoiy sug'urta badallari miqdori o'z majburiyatlarini bajarishi uchun yetarli emasligi sababli pensiya to'lovlarini moliyalashtirish Davlat budgetiga tobora ko'proq bog'liq bo'lmoqda va budget defitsitini qoplash xarajatlari yalpi ichki mahsulot hajmining 1 foizidan 5 foizigacha tashkil etadi" [1]. "Ayni paytda jahon miqyosida pensiya yoshidagi dunyo aholisining 77,5 foizi yoshga doir pensiya bilan ta'minlangan" [2]. "2050-yilga borib, 60 yoshdan oshgan dunyo aholisi ikki barobarga oshib, 2,1 milliardga yetadi" [3].

Bugungi kunda, dunyoda fuqarolar pensiya tizimini rivojlantirishning nazariy hamda uslubiy asoslarini takomillashtirish bo'yicha keng ko'lamda ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga

a'zo mamlakatlarda pensiya va ijtimoiy fondlar (jamg'armalar) faoliyatini muvofiqlashtirish va tartibga solish asoslari ishlab chiqilgan, pensiya tizimlarini baholovchi Melburn Mercer global pensiya indeksi (Melbourne Mercer Global Pension Index) va keksalarning hayot sifati indeksi (Global Age Wath Index) kabi xalqaro reyting indeksleri nazariy jihatdan takomillashtirilgan, rivojlanayotgan mamlakatlarda ijtimoiy sug'urta badallariga asoslangan ko'p bosqichli pensiya tizimini bosqichma-bosqich joriy etish talablari ishlab chiqilgan, xususiy pensiya fondlarini tashkil etish va rivojlantirish, korporativ pensiya dasturlarini faol joriy qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan (Organization for Economic Cooperation and Development), demografik omillarning fuqarolar pensiya ta'minoti tizimiga ta'sir darajasi tadqiq etilgan va modifikatsiyalashgan usullari ishlab chiqilgan va shu kabilar. Biroq, aksariyat mamlakatlarda pensiya tizimini isloh qilish va ko'p bosqichli pensiya ta'minoti tizimini joriy qilish, ijtimoiy sug'urta tizimini takomillashtirish, xususiy pensiya fondlarini tashkil etish va rivojlantirish, pensiya tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ko'p komponentli pensiya modellarini takomillashtirish borasida ko'plab muammolar mavjud.

Yuqoridagi holatlar va bir vaqtning o'zida aholining umr ko'rish davrining uzayib borishi hamda mehnat bozoridagi vaziyat fuqarolar pensiya ta'minoti tizimining takomillashtirilishi zarurligini taqozo etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiy adabiyotlarda pensiya ta'minotiga nisbatan turli hil ta'riflar mavjud. Masalan, V. Roikning fikricha, "pensiya ta'minoti – bu keksalik va pensiyaga chiqish, nogironlik yoki boquvchisini yo'qotish holatlarida moddiy jihatdan ta'minlanmaganlik riskidan aholini ijtimoiy himoya qilishning eng muhim yo'nalishidir"[4]. S.Xmelevskayaning fikricha, "pensiya ta'minoti – bu davlat ijtimoiy siyosatining muhim yo'nalishi bo'lib, aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining tarkibiy qismi hisoblanadi va keng ma'noda pensiya sug'urtasini qamrab oladi"[5]. S.Orlov va A.Shemetovning ilmiy tadqiqotlarida, "pensiya ta'minoti – bir qancha sabablarga ko'ra (qarilik, nogironlik, boquvchisini yo'qotganlik, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va h.k.) mehnatga layoqatini yo'qotgan aholi qatlamini ijtimoiy himoya qilish bo'yicha tashkiliy, huquqiy va iqtisodiy chora-tadbirlar tizimi"[6], sifatida ta'riflangan.

Amerika qo'shma shtatlarining Arizona universiteti professori Jun Peng tadqiqotlarida "pensiylar pensionerlarning davriy daromadlari, kechiktirilgan to'lovlar, fuqaroning mehnatga layoqatsizligi tufayli yo'qotilgan ish haqi uchun kompensatsiya ekanligi qayd etilgan hamda ijtimoiy xavfsizlik nuqtayi nazaridan talqin qilingan"[7]. J.Pengning qayd etishicha, "AQSHda ishlovchilarning pensiyaga chiqqandan keyingi moddiy ta'minoti, odatda, uch manba: ijtimoiy ta'minot, ish beruvchilar tomonidan taqdim etiladigan pensiyalar, shuningdek, shaxsiy omonatlardan iborat bo'ladi.

Ijtimoiy sug'urta sohasida yirik olim V. Roikning fikricha, "pensiylar fuqarolarga keksalikda, nogironlikda, boquvchisini yo'qotganida moddiy jihatdan ta'minlanmaslik riskidan ijtimoiy himoya qilishning muhim shakli bo'lib, yo'qotilgan ish haqi (daromadi)ning bir qismining qoplanishiga mo'ljallangan oylik pulli to'lovlardir"[8]. Bu esa fuqarolarning keksalik davrida yashashlari uchun yetarlicha shart-sharoitlar yaratilishini yoki ularning ijtimoiy xavfsizligi ta'minlanishini anglatadi.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan "D.Rustamovning dissertatsiya ishida budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va oshirish masalalari"[9], "A.Xaydarovning ilmiy ishlarida fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti tizimini takomillashtirish yo'llari"[10]. M.Erxonova, B.Tursunov, S.Yodgorov, F.Saidmurodov tadqiqotlarida mamlakatimizda pensiya ta'minoti tizimiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinib, tegishli xulosalar asosida pensiya ta'minoti tizimini takomillashtirish yuzasidan ilmiy taklif va tavsiyalar shakllantirilgan[11]. Sh.Rajabovning ilmiy tadqiqot ishlarida nodavlat pensiya ta'minoti va investitsion faollikni oshirish yo'nalishlari"[12], F.Zayniddinovning ilmiy ishlarida pensiya tizimi daromadlarini ijtimoiy ta'minot va investitsion faoliyatga samarali sarflash yo'llari"[13], Sh.Hamdovning dissertatsiya ishida fuqarolar yoshiga doir pensiya ta'minotining tashkiliy-iqtisodiy asoslarini takomillashtirishning ayrim jihatlari"[14], B.Mamatovning ilmiy ishlarida O'zbekiston Respublikasida fuqarolar pensiya ta'minoti tizimini rivojlantirish yo'nalishlari"[15] tadqiq etilgan.

Professor A.Vaxabov ilmiy ishlarida "pensiya ta'minoti – aholini ijtimoiy himoya qilish tizimida muhim o'rin tutishi, ijtimoiy sug'urta dasturining bir qismi hisoblanishi, pensiyalarni tayinlash va to'lash tartibini ham o'zi ichiga qamrab olishi hamda barcha taraqqiy etgan mamlakatlarda ijtimoiy ta'minotning ustuvor yo'nalishi"[16] ekanligi qayd etilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Chet mamlakatlar pensiya tizimini o'rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonni

tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullarini keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Har bir mamlakatda pensiya tizimi o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, ijtimoiy-iqtisodiy va demografik holatlardan kelib chiqib shakllanadi va rivojlanadi. Pensiya atamasi lotincha "pensio" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "to'lov" [17] ma'nosini anglatadi.

"Davlat tomonidan tashkil etilgan birinchi pensiya tizimi 1889-yilda Germaniya Federativ Respublikasida amalga kiritilgan" [18]. Uning o'ziga xos xususiyati shundaki, ijtimoiy sug'urta majburiy bo'lib, badallar kiritishga asoslangan, ya'ni tizimda pensiya olish huquqi ilgari to'langan ijtimoiy sug'urta badallariga asoslangan. Germaniya fuqarolari tomonidan Pensiya fondiga to'lanadigan har oylik to'lovning o'rtacha miqdori ular ish haqining 20 foizini tashkil qiladi. Bunda uning teng yarmini ish beruvchi to'laydi. Fuqaro harbiy xizmatni o'tayotgan vaqtda yoki ayollarning bolani pavarishlash ta'tili (dekret) ta'tili davomida to'lovlar davlat hisobidan amalga oshiriladi. Pensiya hisob-kitobi yakka tartibdagi (individual) koeffitsiyentlar asosida (butun mehnat faoliyatida) amalga oshiriladi. U pensiyaga chiqish yoshiga (Germaniyada pensiyaga chiqish yoshi 67 yoshni tashkil qiladi), mehnat stajiga, ish haqi miqdoriga va pensiyaning turiga bog'liq bo'ladi. Germaniyada ishlovchilarning ko'pchiligi nodavlat pensiya fondlarida ishtirok etadilar va xususiy pensiya rejalariga ega.

Ilk pensiya ta'minoti Fransiya harbiy dengiz floti ofitserlari uchun 1673-yilda joriy etilgani ko'pgina mamlakatlarda qayd etilgan. 1790-yildagi "Buyuk fransuz inqilobi" davrida davlat xizmatchilari uchun fuqarolik pensiyasi haqidagi qonun qabul qilindi. U 30 yil mehnat stajiga ega bo'lgan va 50 yoshga to'lgan fuqarolar uchun mo'ljallangan edi. Fransiya pensiya tizimi "taqsimlanuvchi" modelga asoslangan bo'lib, bunda pensionerlarning pensiyalari iqtisodiy faol aholi to'lovlari asosida shakllanuvchi daromadlar hisobidan ta'minlanadi. Pensiya ta'minotini boshqarish davlat nazorati asosida Kasaba uyushmalari va assotsiatsiyalari tomonidan amalga oshiriladi. Pensiya badallari ish beruvchilar va ishlovchilar o'rtasida teng ulushlarda taqsimlanadi. Erkin kasb egalari, jumladan, kichik tadbirkorlik subyektlarining, dehqonlarning Pensiya fondiga to'laydigan har oylik to'lovlari miqdori ish haqining 16,35 foizni tashkil qiladi. Pensiyalar o'rtacha ish haqining 50 foizini tashkil qiladi. Pensiya tayinlashda so'nggi 11 yillik mehnat staji hisobga olinadi. Pensiyaning miqdori fuqaroning mehnat staji va ish haqi miqdoriga bog'liqdir. Shuni muhimki, Fransiya minimal va maksimal davlat pensiyalari amal qiladi. Bugungi kunda minimal davlat pensiyasi taxminan yiliga 6 ming yevroni tashkil qiladi, maksimal davlat pensiyasi miqdori esa bundan ikki barobar ko'pdir. Fransiya kech pensiyaga chiqishni rag'batlantiruvchi omillar amal qiladi. "Fransiya Qariyalar ishlari bo'yicha vaziri Mishel Delone mamlakatda 60 yoshdan oshganlar umumiy aholi ulushida 23,4 foizni tashkil etayotganini ta'kidlar ekan, keksalarni ishlab chiqarishga faol jalb qilish masalasini ko'tardi. Ular istiqbolda, nafaqat, davlat xizmatlari uchun, balki, ko'plab kompaniyalarga ham bag'oyat foydali shaxslarga aylanishlari mumkinligini e'tirof etadi" [19].

Shvetsiyada pensiyalar uch qismdan iborat: shartli-jamg'arma; jamg'arma va kafolatli. Birinchisi, ishchilar ish haqining 16 foizini tashkil etuvchi badallar hisobidan shakllanadi va bu joriy iqtisodiy vaziyat va demografik holatdan kelib chiqib, indeksatsiyalanadi. Jamg'arma qismi ham ishchilarning ish haqiga bog'liq bo'ladi, biroq, bu mablag'lar ishlovchining hisob-raqamidagi real mablag'lar bo'lib, ushbu mablag'larni nodavlat pensiya fondlari orqali investitsiyalashi mumkin.

Finlyandiya pensiya tizimida asosiy o'rinni taqsimlanuvchi pensiya tizimi egallaydi. Taqsimlanuvchi pensiya tizimi bazaviy va sug'urtaviy qismga bo'linadi. Bazaviy qism milliy (davlat) pensiyaning minimal miqdorini kafolatlaydi. Mehnat pensiyasining sug'urtaviy qismi markazlashmagan bo'lib, sug'urta kompaniyasi yoki pensiya fondining tanlab olingan sxemasi bo'yicha badallar hisobiga shakllanadi. Sxemalar tarmoq, alohida korxona, ijtimoiy guruhlar tarzida bo'lishi mumkin. Sxemalar qisman fondlashtirilgan bo'ladi.

Norvegiyada pensiyalar har bir fuqaroga davlat tomonidan to'lanadi

va uning miqdori mehnat staji va ish haqi miqdoriga bog'liq bo'ladi. Bundan tashqari, mamlakatda neft hisobidan o'ttirilgan yuqori daromadlar joylashtirilgan Pensiya fondi mavjud. Davlat ushbu fond mablag'larini butun dunyo bo'yicha ko'chmas mulk va fond bozoriga investitsiya qiladi. Norvegiyada (Skandinaviya mamlakatlari ham) pensiyaga chiqish yoshi ayollar uchun 65 yosh, erkaklar uchun 67 yoshni tashkil qiladi, biroq, Norvegiya hukumati hozirgi kunda pensiya yoshini 70 yoshga yetkazish choralari ko'rmoqda.

AQSHda davlat pensiya tizimi hamda xususiy pensiya tizimi amal qiladi va shunga mos ravishda AQSH fuqarolari o'zini uch turdagi pensiya bilan ta'minlaydi: davlat, xususiy jamoa (ish joyi bo'yicha) va xususiy individual (shaxsiy pensiya hisob-raqami ochish yo'li bilan). Taqsimlanuvchi (davlat pensiyasi) tizimda pensionerlar hozir ishlayotgan fuqarolar tomonidan Pensiya fondiga badallarni to'lashlari hisobiga pensiya oladilar. AQSHda eng yirik davlat pensiya tizimi – umumiy Federal dastur hisoblanib, ushbu dastur iqtisodiyotning xususiy sek-

torida band bo'lgan barcha aholini qamrab oladi va taqsimlanuvchi tamoyilga asoslanadi. Dastur 1935-yilda qabul qilingan "Ijtimoiy sug'urta to'g'risida"gi Qonunga asosan amal qiladi va minimal pensiyani ta'minlaydi. Jamg'ariluvchi tizimga esa davlat pensiya dasturlari bilan birga xususiy pensiya dasturlari ham tegishlidir. Jamg'ariluvchi tizimdagi davlat pensiya dasturlari mahalliy organlarda va Hukumat tarkibida ishlovchi fuqarolarga mo'ljallangan. Iqtisodiyotning xususiy sektorida ishlovchilar ish joyida tashkil etiladigan qo'shimcha davlat pensiya tizimida ishtirok etishlari mumkin. Dastur belgilangan to'lovlar asosida ish beruvchilar tomonidan qilinadigan ajratmalar hisobidan shakllanadi, bunda ishlovchilar ishtirok etmaydi. Har bir AQSH fuqarosi tijorat va jamg'arma banklarda, pay fondlarida, sug'urta kompaniyalarida o'zining shaxsiy pensiya hisob-raqamini ochishlari mumkin. Shaxsiy pensiya hisob-raqamiga to'lovlarning yillik miqdorining yuqori chegarasi cheklangan bo'lib, 2000 AQSH dollarini tashkil qiladi. Ushbu hisob-raqamdagi mablag'larni 59,5 yoshgacha yechib olish mumkin emas, 79,5 yoshga to'lganda esa hisob-raqam majburiy tartibda yopiladi. Hisob-raqamdagi ushbu mablag'lar soliqqa tortilmaydi, ammo, ushbu mablag'larni hisob-raqamdan yechib olishda hamda hisob-raqamni yopishda jamg'arilgan mablag'lardan daromad solig'i olinadi. AQSHda 1938-yilgacha tug'ilgan shaxslar uchun pensiya yoshi 65 yoshni tashkil qiladi. Aholining umrguzaronligi oshib borishi bilan "Ijtimoiy ta'minoti to'g'risida"gi Qonunga tegishli o'zgartishlar kiritildi va pensiya yoshi 67 yosh qilib belgilandi. AQSH pensiya tizimining modeli bir qancha Lotin Amerikasi davlatlarida va Portugaliyada ham amal qiladi.

Chili pensiya tizimi dunyodagi eng innovatsion pensiya tizimlaridan biri bo'lib, pensiya jamg'armalari shakllanishining javobgarligi ishlovchi fuqarolar zimmasiga yuklatilgan. Har bir fuqaro o'zining pensiya hisob-raqamiga ega bo'lib, ushbu hisob-raqam ishlovchilar oylik ish haqining 10 foizini tashkil etuvchi badallar hisobidan to'ldirilib boriladi. Keyinchalik ushbu mablag'lar fuqarolar xohishiga ko'ra xususiy boshqaruvchi kompaniyalar tomonidan kapitalizatsiya qilinadi. Chilida pensiya yoshi erkaklar uchun 65 yoshni, ayollar uchun 60 yoshni tashkil qiladi.

Yaponiya pensiya ta'minoti modelida budget hisobidan moliyalashtiriladigan davlat ijtimoiy ta'minoti muhim o'rin egallaydi. "Yaponiya uch darajali pensiya tizimiga ega" [20]. Birinchisi – bu bazaviy pensiya, ya'ni bu pensiyani millati, faoliyat turi, daromadi darajasidan qat'iy nazar, mamlakatda yashovchi barcha fuqarolar olish huquqiga ega. Bazaviy pensiyalar yoshga doir (65 yoshga to'lgan va sug'urta staji mavjud bo'lgan), nogironlik hamda boquvchisini yo'qotganlik pensiya turlariga bo'linadi. Ikkinchisi – davlat va kasb pensiyalari. Buni yollanma ishchilar bazaviy pensiyasiga qo'shimcha tarzda oladilar. Uchinchisi, xususiy jamg'arib boriladigan pensiya ta'minotidir. Yaponiyada pensiyaga chiqish yoshi 65 yoshni tashkil qilib, oldinroq pensiya chiqilganda pensiya miqdorini kamaytiruvchi va kech pensiyaga chiqishni rag'batlantiruvchi omillar mavjud. Masalan, fuqaro oldinroq pensiyaga chiqqanda pensiya miqdori xar bir erta chiqilgan oy uchun 0,7 foizga qisqaradi (umumiy miqdorda 60 yoshgacha qisqarishi mumkin) fuqaro pensiya yoshiga yetganidan so'ng (65 yosh) pensiyaga chiqmasdan mehnat faoliyatini davom ettiradigan bo'lsa, pensiya miqdori 0,8 foizga mutanosib ravishda har bir kechiktirilgan oy uchun oshirib boriladi.

"Xitoy Xalq Respublikasida pensiyalarni dastlab chinovniklar va davlat kompaniyalari ishchilari olishgan. Keyinchalik bu tizimga bozor islohotlari natijasida xususiy sektorda ishlovchi shahar aholisi ham jalb qilingan" [21]. 2007-yilda 30 foiz aholi pensiya ta'minoti bilan qamrab olingan bo'lsa, qolganlarini an'anaviy tarzda farzandlari boqishgan. 2009-yilda Xitoy hukumati qishloq aholisi uchun ham pensiyalarni joriy qildi va 2012-yilga kelib pensiya tizimi aholining 55 foizini qamrab oldi. Xitoyda pensiya badallari aholining qishloq joylarda yoki shaharda yashashiga, davlat tashkilotida yoki xususiy kompaniyalarda ishlashiga bog'liq bo'ladi. Davlat pensiyasi miqdori o'rtacha ish haqining 20 foizini tashkil qiladi. Qishloq joylarda pensiya miqdori dehqonlarning o'rtacha oylik daromadining 10 foizini tashkil qiladi. Xususiy sektorda ishlovchilar ish haqining 8 foizi Pensiya fondiga yo'naltiriladi. Xitoyda erkaklar 60 yoshdan pensiyaga chiqadi. Boshqaruv sohasida faoliyat ko'rsatuvchi ayollar 55 yoshdan, jismoniy mehnat bilan mashg'ul ayollar 50 yoshdan pensiyaga chiqadi. Minimal pensiyani olish uchun talab etiladigan mehnat staji kamida 15 yilni tashkil qiladi.

Hozirda ko'plab mamlakatlarda pensiyaga 65 yoshdan chiqiladi. Yevropa va AQSHda yaqin yillar ichida bu chegarani 70 yosh qilib belgilash nazarda tutilmoqda. "2005-yildayoq Yevrokomissiya tomonidan Yevropa Ittifoqi mamlakatlari uchun pensiya yoshini bosqichma-bosqich oshirib borishi zarurligi bo'yicha tegishli tavsiyalar berilgan. 2060-yilga borib iqtisodiy nuqtayi nazardan optimal variant 70 yosh atrofida bo'lishi rejalashtirilgan" [22].

Bugungi kunda turli mamlakatlarda belgilangan pensiya yoshi turlicha bo'lib, bu har bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy va demografik holatidan kelib chiqib belgilangan (1-jadval). Shuni alohida qayd etish zarurki, deyarli barcha mamlakatlarda amalga oshirilayotgan pensiya islohotlari belgilangan pensiya yoshini oshirishga qaratilgan.

1-jadval. 2024 yilda turli mamlakatlarda belgilangan pensiya yoshi [23].

Mamlakatlar	Belgilangan pensiya yoshi	
	ayollar	erkaklar
Avstriya	60,5	65
Ozarbayjon	63,5	65
Armaniston	63	63
Belarus	58	63
Belgiya	65	65
Bolgariya	62	64
Buyuk Britaniya	66	66
Vengriya	65	65
Germaniya	65	65
Gretsiya	67	67
Gruziya	60	65
Isroil	65	67
Islandiya	67	67
Ispaniya	66	66
Italiya	67	67
Qozog'iston	61,5	63
Kanada	65	65
Kipr	65	65
Xitoy	55	60
Latviya	65	65
Litva	64	65
Luksemburg	65	65
Meksika	65	65
Moldaviya	63	63
Norvegiya	67	67
Polsha	60	65
Rossiya	58	63
Ruminiya	62	65
Saudiya Arabistoni	60	60
Serbiya	63	65
Sloveniya	65	65
AQSH	66	66
Tojikiston	58	63
O'zbekiston	55	60
Ukraina	60	60
Fransiya	62	62
Chernogoriya	64	66
Shveysariya	64	65
Shvetsiya	64	65
Estoniya	64	64
Yaponiya	65	65

Masalan, Bolgariyada 2037-yilga kelib, pensiya yoshini ayollar va erkak uchun ham bir xil, ya'ni 65 yosh qilib belgilash rejalashtirilgan. Buyuk Britaniyada 2027-yilga kelib, pensiya yoshini 67 yosh, 2046-yilda esa 68 yosh qilib belgilash ko'zda tutilgan. Ispaniyada ham 2027-yilga kelib, pensiya yoshini 67 yosh qilib belgilash nazarda tutilgan. Xitoyda 2045-yilga kelib, pensiya yoshi 65 yoshni tashkil qiladi. Albatta, pensiya yoshining oshirilishi, eng avvalo, aholining umr ko'rish davrining uzayib borayotganligi bilan izohlanadi. Qolaversa, rivojlangan mamlakatlar ko'p bosqichli pensiya ta'minoti tizimiga ega. Ko'rib chiqilayotgan mamlakatlar ichida faqat O'zbekistonda fuqarolar amaldagi qonunlarga muvofiq erta pensiyaga chiqishadi, ya'ni O'zbekistonda yoshga doir pensiya olish huquqiga: "erkaklar – 60 yoshga to'lganda va ish stajlari kamida 25 yil bo'lgan taqdirda hamda ayollar – 55 yoshga to'lganda va ish stajlari kamida 20 yil bo'lgan taqdirda ega bo'ladilar" [24].

Yuqoridagi holatlardan chet mamlakatlarda pensiya tizimida o'ziga xoslik va dunyoning ko'plab rivojlanayotgan davlatlari uchun tajribalar orttirishga munosib yutuqlar ham mavjudligini ko'rish mumkin. Biroq, shu bilan birga, ularda ham hal etilishi jiddiy dolzarblikka aylanib borayotgan muammolar ham yo'q emasligini ta'kidlab o'tmoq joiz. Xususan, AQSH va Yevropa davlatlarida pensiya yoshidagilarning jami aholi soniga nisbatan ulushi yil sayin ortib bormoqda. Bunday holat, pensionerlar uchun pensiya to'lovlari yuklamasining oshib borishiga olib keladi.

Xalqaro valyuta jamg'armasi ekspertlari hisob-kitoblariga ko'ra, insoniyatning qarishi taraqqiyotga jahon iqtisodiy inqirozidan ham yomonroq zarba bo'lishi mumkin ekan. "Moody's" baholash agentligi hisobotida keltirilishicha, "dunyoda "qari" mamlakatlar 2030-yilga borib 34 taga ko'payadi. Tahlillarga ko'ra, 2012-yilda dunyo bo'yicha 15 yoshdan 64 yoshgacha bo'lgan jami mehnatga layoqatli aholining ulushi jahon tarixida eng yuqori cho'qqiga erishgan va 66 foizni tashkil etgan. Undan keyingi yillarda esa ushbu ko'rsatkichning tobora pasayib borganligi, 2050-yilga borib uning yanada pasayib ketishi va ushbu salbiy o'zgarishlar, asosan, rivojlangan mamlakatlar hissasiga to'g'ri kelishi qayd etilgan. Bu, eng avvalo, yuqori darajada daromad oluvchi rivojlangan mamlakatlarda tug'ilishning pasayib borishi bilan bog'liqligi asoslangan. Jumladan, ushbu davlatlarda 1950-yilda bir ayolga nisbatan to'g'ri keluvchi tug'ilgan bolalar soni 4,05 tani tashkil etgan bo'lsa, 2015-yilda ushbu ko'rsatkich 1,8 tani tashkil etgan. 2050-yilga borib bu miqdor 1,7 tani tashkil etishi taxmin qilinmoqda" [25].

Dunyo amaliyotida qo'llaniluvchi "demografik dividendlar" (mamlakatdagi mehnatga layoqatli aholi yoshi va imkoniyati, demografik o'zgarishlardan dividendlar olish, mamlakatdagi mehnatga layoqatli aholi imkoniyatlaridan foydalanish jarayoni), asosan, aholining o'sishi, aholining jismoniy, intellektual va boshqa imkoniyatlarining ortishidan, mehnatga layoqatli aholi soni va ulushining ortishidan hamda ularning ichki va tashqi migratsiyasidan samarali foydalanib kelgan rivojlangan mamlakatlarda ko'proq kuzatilmoqda. Aynan mana shunday davlatlarda bugungi kunda "demografik dividendlar"dan foydalanishda salbiy o'zgarishlar yuzaga kelmoqda. Xususan, 2015-yilda "demografik dividendlar" olishdan keyingi bosqichdagi bu kabi mamlakatlarda mehnatga layoqatli aholining o'sish sur'ati atigi 0,7 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2050-yilga borib bu ko'rsatkich 0,22 foizga tushib ketishi taxmin qilinmoqda. Bu esa ayni hozirgi kunning o'zida ushbu mamlakatlarda avvallari iqtisodiy o'sishni rag'batlantirgan "demografik dividendlar" endilikda "demografik soliqlar"ga o'zgarayotganligini, ya'ni pensiya yoshidagi aholi soni yil sayin ortib borgan holda ularni pensiya bilan ta'minlash xarajatlarning tobora ortib borayotganligini ko'rsatadi. Bu esa rivojlangan mamlakatlarda ish bilan bandlik va pensiya tizimida o'ziga xos bog'liqlik va muvozanatni ta'minlash bo'yicha yangicha islohotlar olib borilishini taqozo etadi. O'z navbatida, qarish jarayoni faqat rivojlangan davlatlarga xos emas. "Rossiya, Yaponiya, Tailand, Chili va Xitoyda ham demografik ahvol yomonlashmoqda. Hatto, nisbatan yosh hisoblangan Braziliya va Turkiya ham qarimoqda" [26]. "Agar hukumatlar 2050-yilga qadar pensiya yoshini ko'tara olmasa, Yevropada pensiya jamg'armalarining moliyaviy taqchilligi yiliga 100 milliard yevrodan kam bo'lmaydi" [27]. Demak, dunyoning barcha mamlakatlarida ham pensiya tizimini isloh etib borish doimiy jarayonga aylanishi talab etiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

1. Pensiya tizimi ijtimoiy ta'minotning muhim shakli hisoblanib, keksaygan, mehnatga layoqatsiz bo'lgan va boquvchisini yo'qotgan fuqarolarga moddiy va ijtimoiy yordam ko'rsatish bo'yicha davlat tomonidan belgilangan ijtimoiy-iqtisodiy tadbirlar majmuini ifodalaydi;

2. Pensiyalar – pensiya sug'urtasi tizimida ishtirok etgan fuqarolarga qonun bilan belgilangan pensiya yoshiga yetganida, nogironlik yuz berganida va boquvchisini yo'qotganda moddiy jihatdan ta'minlash uchun pul summalarining kafolatlangan har oylik to'lovini anglatadi;

3. Pensiya yoshidagilarning mehnatga layoqatli aholi soniga nisbatan ulushining yil sayin ortib borishi va insoniyatning qarish jarayoni, aholi sonining o'sib borishi kabilar pensiya islohotlarini amalga oshirish zarurligini ko'rsatmoqda;

4. Chet mamlakatlarda ijtimoiy himoyaning turli institutlarini qamrab oluvchi pensiya tizimining turli modellari, jumladan, davlat pensiya ta'minoti, majburiy ijtimoiy sug'urta, shaxsiy ijtimoiy sug'urta va jamg'arib boriladigan pensiya modeli qo'llaniladi. Bunda "jamg'ariladigan" va "taqsimlanuvchi" modellar "kombinati-

yalashgan” holda ham amal qiladi. Buning asosiy sabablaridan biri demografik va ijtimoiy-iqtisodiy omillarning o’zgarishi va pensionerlarning munosib turmush farovonligini ta’minlashdir.

5. Bizning fikrimizcha, O’zbekistonda davlat pensiya ta’minoti tizimini rivojlantirishda quyidagi taklif va tavsiyalar muhim ahamiyat kasb etadi:

- fuqarolarning mehnat bilan bandlik darajasini oshirish va ish bilan band bo’lish davrini uzaytirish zarur;
- ijtimoiy sug’urta badallari va jamg’arib boriladigan pensiya badallari darajasini oshirish kerak;
- pensiya tizimini boshqarish samaradorligini oshirish lozim;
- munosib pensiya miqdorlariga erishish uchun shart-sharoitlar yaratish zarur (Ijtimoiy ta’minotning minimal xalqaro me’yorlariga ko’ra, pensiya tizimida qoplanish koeffitsiyenti 40 foizdan kam bo’lmasligi tavsiya etilgan, ya’ni fuqarolarning pensiya miqdori avvalgi ish hami miqdorining kamida 40 foizini tashkil etishi kerak);
- ijtimoiy yordamga muhtoj bo’lgan aholi toifalariga alohida e’tibor qaratish lozim (nogironlik pensiyalari, boquvchisini yo’qotganlik pensiyalari, ular uchun maxsus ijtimoiy dasturlar yaratish va joriy qilish).

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, fuqarolarning pensiya ta’minoti tizimini isloh qilish bosqichma-bosqich va barcha avlodlar manfaatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. ILO, World Social Protection Data base (База данных МОТ о социальной защите в мире) на основе информации исследования в области социального обеспечения (Social Security Inquiry); база данных ILOSTAT; национальные источники данных.
2. World Social Protection Report.
3. Стало известно, сколько пенсионеров будет в мире к 2050 году - Газета.Ru | Новости (gazeta.ru.); Longevity: 6 ways to boost ageing populations according to WEF | Euronews.
4. Роик В.Д. Социальное страхование: теория и практика организации: учебник и практикум для магистратуры. – М.: Проспект, 2016. – С. 38.
5. Хмелевская С.А. Пенсионное страхование: философия, история, теория и практика: Учебник. – М.: Дашков и К^о, 2018. – С. 38.
6. Орлов С.Н., Шеметов А.П. Пенсионное обеспечение в Российской Федерации: Монография. – Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та. 2013. – С.6.
7. Jun Peng. State and Local Pension Fund Management. – USA:Auerbach Publications, 2008. – P. 2-5.
8. Роик Д. Социальное страхование в меняющемся мире: каким будет выбор России? – СПб.: Питер, 2014. – С. 46.
9. Рустамов Д.Р. Ўзбекистонда пенсия тизимини молиявий барқарорлигини таъминлаш масалалари: Монография. – Т.: Iqtisod-Moliya, 2018. – 200 б.
10. Хайдаров А. Ўзбекистонда фуқаролар давлат пенсия таъминоти тизимини такомиллаштириш: Монография. – Т.: Iqtisod-Moliya, 2021. – 120 б.
11. Эрхонова, М., Турсунов, Б., Ёдгоров, С., & Саидмуродов, Ф. (2024). Совершенствование пенсионной системы в Узбекистане на основе рекомендаций международного валютного фонда. ModernScienceandResearch, 3(5).
12. Ражабов Ш.У. Нодавлат пенсия жамғармаларини шакллантириш ва инвестицион фаолликини ошириш: Иқт. фан. бўй. фалс. докт (PhD) дисс. автореф. – Т.: ТМИ, 2018. – 66 б.
13. Зайниддинов Ф.Ш. Пенсия тизими даромадларини ижтимоий таъминот ва инвестицион фаолиятга самарали сарфлаш йўллари: Иқт. фан. бўй. фалс. докт. (PhD) дисс. автореф. –Т.: Iqtisod-Moliya, 2020. – 60б.
14. Ҳамдамов Ш.К. Фуқаролар ёшига доир пенсия таъминотининг ташкилий-иқтисодий асосларини такомиллаштириш: Иқт. фан. бўй. фалс. докт. (PhD) дисс. автореф. – Т.: Iqtisod-Moliya, 2020. – 64 б.
15. Маматов Б.С. Ўзбекистон Республикасида фуқаролар пенсия таъминоти тизимини ривожлантириш йўналишлари: Монография. – Т.: Iqtisod-Moliya, 2022. –160 б.
16. Вахабов А.В. ва бошқ. Пенсия тизимини ривожлантиришнинг хориж тажрибаси: Дарслик. – Т.: Иқтисод-молия, 2018. – Б. 11, 16, 23.
17. Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 80000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси. П ҳарфи. Таҳрир ҳайъати Т.Мирзаев (раҳбар) ва бошқ. – Т.: ЎзМЭ, 2008. – Б. 50.
18. Федотов А. История возникновения пенсионных систем в зарубежных странах / А. Федотов // Труды ИСА РАН. – 2006. – № 23. – С. 308-316.
19. www.interfinanse.uz. (“Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali).
20. <https://cyberleninka.ru/article/n/horizhiy-mamlakatlarda-pensiya-taminoti-tizimini-islo-etishning-ustuvor-y-nalishlari>.
21. Konfutsiy. Hikmatlar. – Т.: Alisher Navoiy nomidagi O’zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010. – Б. 5.
22. Jun Peng. State and Local Pension Fund Management. – USA.: “Auerbach Publications”, 2008. – P. 65.
23. Пенсионный возраст в разных странах мира (таблица) (molodaja-semja.ru).
24. 938-XII-сон 03.09.1993. Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида (lex.uz).
25. <http://www.hrsdc.gc.ca/en/isp/common/hrsdcris/rismain.shtml>.
26. <http://www.hrsdc.gc.ca/en/isp/common/hrsdcris/rismain.shtml>.
27. <http://delo.ua>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

